

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Наукові праці МАУП, 2001, вип. I, с. 57–59

Підприємство — основний структуротвірний елемент економіки, в якому для виробництва продукції поєднуються трудові, матеріальні та фінансові ресурси. Воно є джерелом задоволення потреб суспільства в товарах та послугах і місцем прикладання зусиль більшості працездатного населення країни.

У світовій практиці вважається нормою державне заохочення малого бізнесу в інтересах нації. При цьому завдання держави не зводиться лише до того, щоб на пільгових умовах надавати дрібним і середнім фірмам фінансові, технічні та інші ресурси й підтримувати приватну ініціативу будь-якою ціною. Держава покликана у першу чергу створити такий правовий і економічний клімат, який дасть змогу малому бізнесу не тільки втриматися на плаву, а й зростати, набирати силу.

Підтримка малого підприємництва є одним з найважливіших завдань державної політики України. Вона законодавчо регулюється Указом Президента України “Про державну підтримку малого підприємництва” № 456/98 від 12 травня 1998 р. та здійснюється за такими напрямками: формування інфраструктури підтримки й розвитку малого підприємництва; створення сприятливих умов для використання суб’єктами малого підприємництва державних фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, а також науково-технічних розробок і технологій; запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності; удосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб’єктів малого підприємництва; фінансова підтримка інноваційних проєктів.

Свідченням небайдужості держави до функціонування малого підприємництва є також низка прийнятих законодавчих і нормативних актів, таких як Указ Президента України “Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності” № 79/98 від 3 лютого 1998 р. та

рішення Ради регіонів при Президентові України “Про стан підприємництва в Україні та невідкладні завдання органів виконавчої влади щодо його розвитку та підтримки” № 33/98 від 19 червня 1998 р., а також діяльність Державного комітету України з питань розвитку підприємництва, який забезпечує реалізацію заходів щодо дерегулювання та координацію діяльності органів виконавчої влади у цій сфері.

Про дієвість фінансової підтримки малого бізнесу свідчить Указ Президента України “Про утворення кредитно-гарантійної установи з підтримки малого і середнього підприємництва” № 540/99 від 20 травня 1999 р. Основними завданнями цієї установи є надання кредитів (зокрема, мікрокредитів) суб’єктам малого та середнього підприємництва (переважно виробничої сфери) за рахунок власних коштів, а також консультаційних та інших послуг щодо фінансування діяльності цих суб’єктів; надання комерційним банкам гарантій щодо повернення суб’єктами підприємництва отриманих кредитів.

Згідно з законодавством державна підтримка малого підприємництва здійснюється за державною та регіональними програмами, які спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази з питань розвитку й підтримки малого підприємництва; фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва; створення бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів, консультаційних та інформаційних систем тощо; удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для малого підприємництва; створення сприятливих умов для залучення до підприємницької діяльності соціально незахищених категорій населення — інвалідів, жінок, молоді, звільнених у запас військовослужбовців, безробітних тощо; сприяння в отриманні суб’єктами малого підприємництва приміщень (будівель), обладнання, необхідних для здійснення підприємницької діяльності, а також

інформаційних матеріалів; залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних потреб.

За даними Держкомстату України на 10 серпня 2000 р. в Україні налічувалося 197127 малих підприємств, в яких було зайнято 1677,5 тис. чол., або 5,9 % працездатного населення. Діючих підприємств було 155456 — 78,9 їх загальної чисельності. Вони отримали всі разом трохи більше як 2,5 млрд грн прибутку й водночас зазнали майже на 2,4 млрд грн збитків. Таким чином, чистий прибуток усєї сфери малого бізнесу становив усього 131,2 млн грн — менше 100 грн за рік на кожного зайнятого. Збитковим було 36,4 % суб'єктів малого бізнесу. Зі статистики видно, що малим підприємствам дуже важко працювати в умовах, що склалися в Україні.

На нашу думку, антикризова компонента державної політики щодо малих і середніх підприємств має бути спрямована на достатню підтримку фірм, що вже існують. Можна виокремити такі напрямки державного антикризового регулювання:

- удосконалення законодавчої бази;
- здійснення заходів з оздоровлення життєздатних підприємств, зокрема надання державної підтримки неплатоспроможним підприємствам і залучення інвесторів, які взяли б участь у їх оздоровленні;
- прийняття урядом України заходів, спрямованих на подолання кризи неплатежів;
- приватизація та добровільна ліквідація підприємств-боржників;
- створення інституту арбітражних керівників.

Державним органом, який забезпечує розробку та реалізацію державної політики антикризового регулювання в Україні, є Агентство з питань банкрутства, центральний орган виконавчої влади, підпорядкований Кабінету Міністрів України. Його основними завданнями є реалізація заходів щодо запобігання банкрутству підприємств і організацій; здійснення за участю міністерств та інших центральних органів виконавчої влади аналізу фінансово-господарського становища підприємств і організацій, майно яких перебуває у державній власності, з метою визначення неплатоспроможних підприємств і організацій; ведення реєстру неплатоспроможних підприємств і організацій, майно яких перебуває в державній власності; здійснення функцій щодо управління майном під-

приємств і організацій, занесених до реєстру; проведення експертизи проектів програм оздоровлення фінансового становища та запобігання банкрутству підприємств і організацій, занесених до реєстру; здійснення заходів щодо реорганізації та санації неплатоспроможних підприємств та організацій, занесених до реєстру; методологічне забезпечення вирішення питань, пов'язаних із неплатоспроможністю підприємств і організацій; формування та ведення єдиної бази даних про підприємства-банкрути; організація навчання фахівців з питань банкрутства.

Законодавче забезпечення антикризового регулювання малого підприємництва в Україні, на нашу думку, має такі складові: антимонопольне законодавство, зменшення податкового тиску, утворення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток інновацій, боротьба з банкрутством.

Основним документом антимонопольної компоненти є Закон України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності". Він був прийнятий ще в 1992 р., але після того до нього неодноразово вносилися зміни та доповнення, останній раз — у 1999 р. Зазначений Закон визначає правові основи обмеження та попередження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за додержанням норм антимонопольного законодавства. Державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень, зокрема від зловживання монополієм становищем та недобросовісної конкуренції, здійснюються Антимонопольним комітетом України відповідно до його компетенції. Його структура, компетенція, організація діяльності та підзвітність визначаються Законом України "Про Антимонопольний комітет України" № 3659-12.

Що стосується податків, заборгованість більшості українських підприємств перед бюджетом і обов'язковими позабюджетними фондами — одна з основних причин фінансової кризи в державі. Така ситуація значною мірою пояснюється недоліками чинної податкової системи. Її методологічна складність, велика кількість податків, податкових ставок і пільг, нечіткість формулювання законодавчих і нормативних актів ускладнюють правильну та своєчасну сплату податків громадянами. Водночас високий рівень оподаткування разом з жорсткими штрафними санкціями за

порушення податкового законодавства призводять до швидкого зростання кредиторської заборгованості підприємств перед бюджетом і обов'язковими позабюджетними фондами, провокуючи їх кризовий стан. Таким чином, основна причина неплатежів — кризовий стан більшості підприємств промисловості та сільського господарства, які є основними платниками податків. Розв'язання цієї проблеми прямо пов'язане зі здійсненням антикризового менеджменту підприємства. В Україні в 1998 р. Указом Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” № 727/98 було запроваджено систему спрощеного оподаткування для малих підприємств. Вона може застосовуватися нарівні із чинною системою оподаткування, обліку та звітності, передбаченою законодавством, на вибір суб'єкта малого підприємства.

Про позитивні зміни у справі боротьби з банкрутством свідчить той факт, що Закон України “Про банкрутство”, прийнятий у 1992 р., тепер називається “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”. Змінилася не лише назва — цей Закон встановлює умови та порядок спочатку відновлення платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності — боржника, а вже потім визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури, повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Згідно з новим Законом, заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містять план санації, можуть бути реструктуризація підприємства;

перепрофілювання виробництва; закриття нерентабельних виробництв; відстрочення чи розстрочення платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода; ліквідація дебіторської заборгованості; продаж частини майна боржника; зобов'язання інвестора про погашення боргу (частини боргу) боржника, зокрема через переведення на нього боргу (частини боргу), і його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань; виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань; продаж майна боржника як цілісного майнового комплексу (для недержавних підприємств); одержання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільняються згідно з планом санації, відшкодовується в першу чергу згідно зі ст. 31 цього Закону за рахунок реалізації майна боржника; звільнення працівників боржника, які не можуть бути зайняті у процесі реалізації плану санації. Вихідна допомога в цьому разі виплачується за рахунок інвестора, а за його відсутності — за рахунок реалізації майна боржника чи за рахунок кредиту, одержаного для цієї мети тощо.

Беручи до уваги все зазначене, можна з упевненістю сказати, що наявна система антикризового регулювання в Україні постійно розвивається. Це підтверджує думку про те, що динаміка виходу з кризи, а потім і економічного зростання визначається не силою та повновладдям держави, а її здатністю заохочувати розвиток інституційних форм, адекватних часу.